

Utterslev Mose

Udviklingstendenser i faunaen 1964-2022 Tiltag til udvikling af biodiversiteten

Troells Melgaard
9. november 2022

Nedenstående tager bl.a. udgangspunkt i den omfattende viden om Utterslev Moses fuglefauna, der er opbygget af feltornitologer siden 1960'erne. Området har med vekslende intensitet været dækket næsten dagligt siden da. Der er således ikke væsentlige huller i lokal viden og perspektiv for Utterslev Moses og faunaens udvikling.

Politiske og organisatoriske tiltag blev forsøgt fra denne kreds i 1980'erne, men strandede på manglende samarbejdsvilje fra Københavns Kommune.

Status for ynglefugle og rastende trækfugle giver væsentlige og "hurtige" fingerpeg om et områdes biologiske status. Mange fuglearter er glimrende bioindikatorer, da de ofte stiller ret specifikke krav til biotop og fødeudbud, og - for de indviede - er ret lette at registrere.

En arts hyppighed kan således indikere tilstanden og mængden af vandplanter, insekter, krat, åbne overdrev, enge m.v. Sker der væsentlige ændringer i blot én betydende faktor vil fuglenes kvalitative og kvantitative forekomst ofte ændres meget hurtigt. Hyppigheden kan også være afhængig af faktorer uden for Danmark, fx. i overvintrings kvarteret.

Registrering af landpattedyr, fisk, padder og insekter vil formodentlig give parallelle resultater, men kun få personer foretager den slags undersøgelser – selv på landsplan. Fiske- og paddefaunaen er dog relativt velkendt.

Der bør skelnes mellem globale, nationale, regionale og lokale påvirkningsfaktorer. Ændringer i en arts forekomst kan skyldes påvirkning af én af disse faktorer, men kan også skyldes et samspil mellem flere faktorer, fx lokale og globale.

Klimaudviklingen påvirker faunaen i stor skala.
Eksempler for fugle:

De fleste grå gæs (Grågås, Taigasædgås, Tundrasædgås og Blisgås) har rykket overvintringskvartererne hundreder til tusinder kilometer mod nord de sidste ca. 25 år. Snedækkede marker op til Mellemsverige er nu grønne og fine vinterfourageringsområder. Det er formodentlig årsagen til grågåsens fremgang de seneste årtier. Det er trods alt lettere at overvintre i Kalvehave end 2.500 km mod syd i Guadalquivir-deltaet i Sydspanien. Mindre energiforbrug og mindre jagttryk = mindsket dødelighed. Ved omlægning af plænegræsarealer i Utterslev Mose til mere vild flora er Grågæssenes fødegrundlag lokalt begrænset. Formodentlig medvirkende årsag til, at bestanden nu er reduceret til et rimeligt niveau. Grågåsens antal kan også være faldet på grund af nationale faktorer.

Knarand var frem til ca. 1990 en meget fåtallig art i Danmark, men ret almindelig syd for Østersøen. I dag er Knarand ofte talrigere i danske søer og moser end Gråand. Ud over klimaet kan national forringelse af vandkvaliteten i søer og moser være en årsag. Knarand er tilsyneladende tolerant for dårligere vandkvalitet end Gråand.

Nattergal mindsker som ynglefugl i DK trods forøgelse af artens primære ynglebiotop - pile- og ellekrat. Man skal til Mellemøsten for at finde en original bestand. Klima og forringet fødegrundlag er nok de primære årsager.

Insekter, naturtyper og naturpleje

Sommerfuglefaunaen i Utterslev Mose er præget af generalister. Specialisterne mangler i vid udstrækning. Det høje næringsindhold og manglen på artsspecifikke værtsplanter bærer skylden. Langholmen og Kirkemosens enge er nok bedst stillet.

Nordgrænsen for både nordamerikanske og europæiske varmekrævende dagsommerfugle er de sidste 25-30 år rykket ca. 300 km mod nord.

Et antal græshoppe-, guldsmede-, bille- og sommerfuglearter er pga. klimaet under indvandring i Danmark sydfra. Udviklingen er endnu ikke slået igennem i Utterslev Mose, selvom der er enkelte observationer af nogle arter.

Klimaudviklingen har ikke nødvendigvis indflydelse på den samlede mængde af insekter, men så absolut på kvaliteten = artssammensætning og balancen mellem arter.

Mængden af insekter er som konsekvens, at også insektædende fugle er stærkt faldende i Vesteuropa og Nordamerika. Årsager er specielt mangeårig brug af pesticider, homogene miljøer pga. landbrugsmæssige stordrift, urbanisering og miljøgiftige kemikalier fra industri, trafik mm.

Økologisk specialiserede arter knyttet til bl.a. heder, overdrev og enge er gået kraftigt tilbage typisk pga. luftbåret tilførsel af næringsstoffer og deraf følgende tilgroning.

Tyske undersøgelser viser, at den samlede mængde af insekter i et givet område (målt i vægt) er faldet i størrelsesordenen 70% siden 1990.

Disse tendenser er nationale med udsving regionalt og lokalt.

Lokalt kan insektbestande støttes/udvikles ved at begrænse monotone biotoper, bl.a. græsplæner, store ensartede krat, bestande af invasive planter som Gyldenris, Hvid Kornel, Japansk Pileurt, Hestehov m.fl.

Retablering af vegetationen på åbne arealer gennem frøspredning fra oprindelige lokale plantearter, herunder foder- og værtsplanter for insekter, medfører såvel kvalitative som kvantitative forbedringer af insektbestande. Forsøg udføres nu på Brønshøjholm-bakken.

Etablering af naturlige, etagerede skovbryn vil ligeledes have en gavnlig indflydelse. Kan opnås ved udvælgelse af egnede strækninger og ændring af driften i Utterslev Mose.

Nye lysninger i sammenhængende krat giver bedre lysindfald og mindre luftighed = en kvalitativ ændring og differentiering af livsbetingelserne for insekter knyttet til krat og skov.

Øget mængde insekter vil desuden styrke ynglebestandene af insektædende fuglearter.

Forurening – nationale / regionale faktorer

Mængden af kendte miljøgifte er generelt faldet i de industrialiserede lande; men der

anvendes nu mange nye stoffer, specielt i industrien. Mange er dårligt undersøgt og kan have ukendte miljøpåvirkninger. Landforureningen i Utterslev Mose er mig bekendt ret ukendt.

Brug af insekticider og pesticider i haver kan stadig have lokal påvirkning. Miljøgifte anvendt i land- og skovbrug er nok uden betydning med mindre rester findes i grundvand og regn.

Udstødningsgasser fra biltrafik kan influere lokalt.

Støjpåvirkning er nok at mindre betydning. Mange dyrearters hørelse er stærkt selektiv. De reagerer primært på artsfælder, advarselskald og kraftige lyde som skud o.l.

For mange næringsstoffer - Eutrofiering

Overdreven tilførsel af næringsstoffer sker primært gennem tre kilder:

- Gødskning af landbrugs- og havearealer. Kun haver kan være relevante siden landbrugets ophør i området efter 2. Verdenskrig. Lokal påvirkning.
- Direkte tilførsel til vandmiljøet gennem lokale og regionale kilder som vandløb, kloaker, dræn og afløb fra overflader er de vigtigste kilde til eutrofiering af vandmiljøet. Vestvolden regner jeg som vandløb.
- Regn med luftbårne næringsstoffer – regionale, nationale og internationale kilder. Har specielt betydning for næringsfattige åbne biotoper: Heder og overdrev. Bidrager til eutrofiering i Utterslev Mose både generelt med nationalt gennemsnit. Effekterne er nok stærkest på sårbare lokaliteter fx. Langholmen.

Eutrofiering har konsekvenser for både vand- og landmiljøet. Mængden af fosfor i vandet er væsentlig: Iltniveauet falder i vandet. Mange vandplanter, fisk og insektbestande mindsker eller forsvinder. Algevæksten stiger i perioder meget kraftigt pga. og årsag til forstærket iltsvind. Der dannes tykke lag af slam på bunden af søer.

Balancen forrykkes så kun arter, der kan klare lave iltmængder overlever.

Fugle

Konsekvenser kan meget hurtigt aflæses i ynglende og rastende fuglebestande.

Insektædende vandfugle som Sorthalset og Lille Lappedykker decimeres hurtigt, mens Toppet Lappedykker, Fjordterne og andre arter, hvis primære føde er mindre fisk får bedre fødegrundlag.

Antallet af sangfugle i rørskovene falder med færre insekter.

Eutrofiering medfører mindre sigtedybde i vandet og ophobning af bundslam.

Sidstnævnte nåede et maksimum for ca. 20 år siden, hvor det ville fylde en 240 meter højde kasse bygget i gården til Københavns Rådhus. Slammængden er for langsomt aftagende pga. rensningsanlægget ved Hareskovvejen, Det er formodentlig kun muligt at mindske eutrofieringen gennem regionale og nationale initiativer, men det forudsætter kommunal beslutsomhed og ret omfattende anlægsarbejder.

Et biologisk rensningsanlæg blev sat i drift i 2000. Efter nogle år fungerede anlægget efter hensigten, og fosforindholdet faldt gradvis; men anlægget er underdimensioneret.

Fra 2014 til 2015 mindskedes bundslammet markant, men denne tilstand er ikke stabil, da tilførslen ikke er stoppet.

Eutrofieringens påvirkning forstærkes yderligere af, at tilførslen af vand til Utterslev Mose i dag er reduceret med ca. 60-65 % inden for de sidste 100 år. Årsagerne er havevanding, dræn og at afløb fører vandet uden om mosen.

Dermed forringes Utterslev Moses kapacitet for at rense sig selv, pga. mindsket gennemstrømning.

Hvis tilledningen af fosfor stoppes helt, det biologiske rensningsanlæg fortsat virker og gennemstrømningen af vand forbliver uændret, vil Utterslev Mose stadig være ca. 20 år om at få et sundt vandmiljø.

For mange næringsstoffer - Tilgroning

Tilgroning er en direkte konsekvens af næringsstofsmængden i både land- og vandmiljø.

Tilgroning med krat og træer når næsten fuld højde på 30-40 år. Næringskrævende planter som brændenælde breder sig kraftigt pga. øget skygning og luftfugtighed. Lyskrævende dyre- og plantearter, bl.a. mange insekter forsvinder gradvis.

Arter, der kræver næringsfattig jord eller er biologisk specialiserede bliver udkonkurreret af tilpasningsdygtige generalister.

Mange biotoper bliver for homogene og tilbyder kun et begrænset antal nicher i forhold til tidligere.

En række initiativer til at modvirke udviklingen er beskrevet ovenfor under afsnit om insekter og naturpleje.

Rørskovene bør holdes med "vekseldrift", så der er differentiering i bevoksningernes alder.

Vandhullet "Femøren" nord for Langholmen har stadig fin vandkvalitet, men er i fare for at blive udskygget af træer syd for. Udtyndning kan sikre tilstrækkeligt lysindfald.

Bakkemosen er stærkt tilgroet og fremstår nu som en lukket lille starmose. En plejeplan bør udarbejdes og arbejdet iværksat hurtigt.

Det store vandhul vest for boldbanerne ved Grønnemose Allé er på grænsen til at forsvinde – formodentlig i strid med fredningskendelsen for Utterslev Mose. Stedet rummede en stor bestand af Spidssnudet Frø, som har særlig beskyttelsesstatus i Københavns Kommune.

Hegnet omkring kvægfolden bør flyttes mod vest, så det inkluderer mosen. Herefter kan yderligere plejetiltag overvejes.

Invasive arter

Flere invasive plantearter er tilført Utterslev Mose fra lokale haver eller med transport med fx biler fra større afstand.

Nogle af disse arter har præget den lokale flora negativt. Hvid Hestehov, Gyldenris, Japansk Pileurt og Hvid Kornel har de senere år været bekæmpet/begrænset i delområder af Utterslev Mose.

Den eneste planteart, der skal efter lovkrav skal bekæmpes er Kæmpebjørneklo. Arten må siges være udryddet i Utterslev Mose.

De største problemer er nu i rørskovens randzoner og i større ellekrat. Naturpleje i disse biotoper er arbejdskrævende og besværligt. Den potentielle risiko for løbende spredning fra disse områder bør vurderes.

Ø-effekt

En ofte overset faktor med negativ indflydelse på et områdes biodiversitet er den såkaldte

ø-effekt. Lad os tage Langholmen som eksempel.

Området er et kulturlandskab. Med stor garanti skabt og vedligeholdt af græsning, høslæt og indsamling af planter gennem århundreder. Denne biotopstype var tidligere almindelig som randzoner i det traditionelle landbrug. Grundet manglende agerbrug var lokaliteterne ikke udpint. Jorden var kalkrig, ofte selvdrænende. Næringsindholdet vekslede efter jordbundstype.

Sådanne biotoper udviklede meget artsrig fauna og flora.

Spredningskorridorer

Den nuværende brug af landarealet har begrænset såvel interne som eksterne spredningsmuligheder specielt for åbenlandsarter i naturparken.

Etablering / forbedring af spredningskorridorer bør prioriteres.

En væsentlig ekstern spredningskorridor kan etableres ved åbning af grænseområdet til Høje Gladsaxe Park både direkte til Utterslev Mose og til rabatterne ved Hareskovvejen.

Andre randområder, herunder Vestvolden, Bispebjerg Kirkegård, Renden og omliggende villakvarterer bør undersøges for bedring af spredningsmuligheder.

Græsrabatter ved stier og veje bør begrænses til 30 cm i bredden, hvilket er kravet fra Dansk Cyklistforbund. Hermed gives der mulighed for sammenhængende bæltter af vild vegetation, som forbedrer muligheden for spredning af bl.a. insekter og mindre pattedyr.

Åbning af tætte træ- og kratbevoksninger kan give mulighed for åbenlandsarters spredning. Mosaiktænkningen mellem park og natur Utterslev Mose bør inddrage en differentiering af høj/lav og tæt/åben.

Udviklingstendenser

De sidste 20 års initiativer med vandrensning, begrænsning af udledninger, ændring af kommunal drift, naturpleje og kvæghold har på en række områder vendt den negative udvikling i Utterslev Mose. Nye initiativer bør iværksættes enten af kommunen selv eller af frivillige med tilstrækkelig på naturpleje. Initiativerne bør koncentrere sig om områder med biologisk potentiale.

Flere muligheder er beskrevet ovenfor.